

הפליית האישה בדין התורה וקיפוחה

בתוך: 'האישה וחינוכה', אסופת מאמרים בהלכה ובמחשבה, עורך בן ציון רוזנפלד, תש"ם עמודים 67 - 70

מן המפורסמות הוא שדין התורה מפלה הפליה בולטת בון האישה במעמדה האישי ובין האיש. האישה פטורה מכמה מצוות חמטביעות את חותמן על צורת החיים ועל ההווי של היהודי, חחי את חייו על פי התורה, כגון תפילין וציצית ותפילה בציבור, היא פטורה מן הדאגת ומן האחריות לחינוך הדתי של בניה, היא פטורה מללמדם תורה, היא פטורה מלמול את בנה ומלפדות את בנה הבכור; אין האישה כשרה לעדות, וכן איננה ראויה להתמנות לתפקידים ציבוריים מכריעים, 'מלך ולא מלכה', שופטים ושוטרים וצבא ומלחמה, הם מן התפקידים המוטלים על האיש, והאישה מורחקת מהם. האם אין בכל אלה הפליה לרעה? האם אין כאן דחיקת האישה לקרן זוית, וזלזול בערכה כאדם, ופגיעה בכבודה? האם אין בכך משום קיפוח?

אנחנו מאמינים, שהתורה בנוייה ומתואמת עם האדם, סדרי החיים שהתורה קובעת ליחיד ולציבור, נובעים מן הצרכים של היחיד ושל הציבור, עד כמה שצרכים אלה נתונים וכבר קיימים, ומאידך, כשצרכים אלה עדיין אינם נתונים פונה התורה בדרישותיה, במטרה לעצב סדרי חיים כאלה, שהיא חושבת אותם לרצויים, ולחנך את הציבור ואת היחיד לקראתם. בורא האדם הוא זה שנותן אה התורה, הוא מכיר את האדם על חיצוניותו ופנימיותו, על גשמיותו ועל רוחניותו, והוא יודע מה הם צרכיו של האדם, ומה טוב לו באמת, ולפי צרכיו אלה, קבע לו אורח חיים וסדרי חיים. "שמור ושמעת את כל הדברים האלה אשר אנוכי מצווך, למען ייטב לך ולבניך אחרך עד עולם, כי תעשה הטוב והישר בעיני ה' אלוקיך", (דברים לב, כח). אבל התורה לא הותאמה אל האדם אחרי שזה נברא, כי התורה לא נבראה אחרי שנברא האדם, אבל התורה קדמה לאדם, היא התוכנית, ועל פיה נברא האדם, (בראשית רבה א, ב), והקב"ה אחרי שברא את התורה, ברא את האדם על פי התורה ובהתאם לתורה, הוא ברא את האדם על פי דרישותיה של התורה, ונטע בליבו ובנפשו של האדם, תשוקות ומאוויים ושאיפות ורצונות, וגם נטע בתוכו את הכישרון ואת היכולת שיגיעו שאיפות ורצונות אלה לידי פריחתם והשלמתם, רק כשיקיים את ציווי התורה, וככל שיתמיד בהתנהגות זו של קיום תורה ומצוות, וככל שיעמיק בזה, יגיע למידה גדולה יותר של רגיעה ושל שקט ושלווה נפשית, ושל אושר. התורה נבראה לצורך האדם, והאדם נברא על פי התורה, וכשהוא מותאם לכל דרישותיה של התורה. הוא יהיה 'בריא' בריאות גופנית ונפשית, ויגיע לידי 'קיום נצחי' רק ככל שיחיה על פי התורה ומצוותיה. כל התנהגות שלא על פי התורה ובניגוד לתורה, תביא לידי שבירה וקילקל במהותו האמיתית של האדם, וברבות הימים תגרום לעיוות ולעיקום גם בגוף וגם בנפש, גם של היחיד וגם של הציבור. "ולא תקיא הארץ אתכם בטמאכם אותה, כאשר קאה את הגוי אשר לפניכם. כי כל אשר יעשה מכל התועבות האלה, ונכרתו הנפשות העושות מקרב עמם", (ויקרא יא, כח-כט). "ושמרתם את כל חוקותי ואת כל משפטי ועשיתם אותם, ולא תקיא אתכם הארץ, אשר אני מביא אתכם שמה לשבת בה... והייתם לי קדושים, כי קדוש אני ה', ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי", (שם כ, כב-כו). וכך אמרו חז"ל במקום אחר, ישראל ואורייתא וקוב"ה חד הם".

האישה שונה מן האיש גם בגופה וגם בנפשה. היא שונה מן האיש בכל תגובותיה הגופניות, והיא גם שונה ממנו בכל תגובותיה הנפשיות והרגשיות. כשם שאין זה נשמע מוזר, שהוא מצווה לפרוש מטומאת הערלה, והיא מצווה לפרוש מטומאת הנידה, ושניהם מצווים לפרוש מטומאת העריות על כל צורותיה ועל כל שלוחותיה, ועל כל שורשיה וענפיה, ולקדש את עצמם על ידי פרישה זו מעריות (כל אחד מהם בנפרד, ושניהם במשותף), כשם שאין זה מוזר, שהאיש זכה במצוות מילה, והאישה זכתה במצוות טבילת נידה, כך אין זה צריך להיות מוזר, שגם בשאר שטחי החיים מטילה

הרב שלמה מן ההר זצ"ל

התורה חובות אחרים על האיש, וחובות אחרים על האישה. התורה התאימה את דרישותיה כלפי האדם לצרכיו, וליכולתו לקיים ולמלא את דרישותיה. אין התורה דורשת שום דבר מן האדם בשטח שאינו זקוק לו. הקב"ה מצווה על האיש שיניח תפילין, "למען תהיה תורת ה' בפיך", (שמות יג, ט), מתוך שהוא יודע שאם לא יניח תפילין, תשכח ממנו ברבות הימים, ושוב לא תהיה תורת ה' בפיו וכשיניח תפילין בכל יום, לא תמוש התורה מפיו. הקב"ה מצווה על האנשים שילבשו ציצית, "למען תזכרו ועשיתם את כל מצוותי, והייתם קדושים לאלוהיכם" (במדבר סו, מ), מפני שהוא יודע שכאשר ילבשו ציצית יזכרו את המצוות ויעשו אותם, וכאשר יעזבו את הציצית ולא ילבשו אותם, סופם שישכחו את כל שאר המצוות ולא יעשו אותם. התורה פטרה את האישה מתפילין ומציצית, אולי מפני שהאישה מטבעה יותר נאמנת עליו, שלא תשכח ולא תתעלם מאהבתה את ה' ומדבקתה בתורתו, אולי מפני שאין צורך להזכיר לה שהיא בת ישראל, בת העם שכרת ברית איתו, שלא תופר לעולם, מפני שהיא יודעת מיהו ומהו יהודי, ומפני שהיא קשורה בכל נימי נפשה בקדושת התורה. נזכור רק מה שאמרו חז"ל: "בשכר נשים צדקניות שהיו באותו הדור נגאלו ישראל ממצרים" (מסכת סוטה יא, ב).

אך יש להעלות גם את הרעיון, שמא פטרה אותה התורה ממצוות אלו, מפני שלא תוכל לקיים אותן בזמנן. איך תוכל האישה לעזוב את ביתה, וללכת לבית הכנסת בזמן תפילת שחרית, בעוד שהיא משאירה את התינוקות שלה, עד שתחזור אחרי גמר התפילה? הלוא צריך לרחוץ אותם ולהלביש אותם ולהאכיל אותם? אך איך יוכל האיש ללכת לתפילת שחרית, כשהוא משאיר את התינוקות לבדם בבית? הוא מסוגל להתאכזר וללכת, והיא אינה יכולה להתאכזר להם. אם יתעורר בבית הוויכוח בין האב ובין האם, "אתה תישאר איתם", "את תישארי איתם", תמצא האישה את עצמה נתונה בלחץ נפשי גדול, ותיאלץ כתוצאה מלחץ נפשי זה, להיסוג מקיום המצווה. וכבר אמרו חז"ל בעניין אחר, "אין גוזרים גזירה על הציבור, אלא אם כן רוב ציבור יכולים לעמוד בה" (מסכת בבא קמא עט, ב). מצד אחד נמצא אולי, שאין האישה יכולה לעמוד בדרישה לקיום מצוות אלה שהתורה פטרה אותה מהן, ומצד שני אולי, אין היא זקוקה להשפעתן החינוכית עליה, כפי שזקוק האיש להשפעה זו.

ויש דבר נוסף. התורה בנויה על שלושה עמודים, היא מורכבת משלוש חטיבות. בראשונה היא בנויה על הרחקה מעבודה זרה, מדעות פסולות, מהשקפות ומהנחות כוזבות ונפסדות, עד ששליש מכל המצוות כוונתן לחנך את האדם, שידע את הדעות האמיתיות שהן "דעת ה'", ושיתרחק מן השקר ויבין את הכזב שבדעות הרעות והכוזבות הנובעות מעבודה זרה, והמופצות על ידי עובדי עבודה זרה ושליחיהם ושליחי שליחיהם עד היום הזה, הנוצרים והמוסלמים והמינים והאפיקורסים והמתירנים למיניהם.

העמוד השני הוא גילוי עריות, והשלישי הוא שפיכות דמים.

שליש שני מן המצוות מכוונות לחנך את האדם שיתרחק מכל דבר שיכול להביא נזק לחברו, שהרי באופן במרחק מה מגרימת הנזק, עומדת הרציחה. "כל מה ששנוא עליך לחברו אל תעשה, זוהי כל התורה כולה, והשאר פירשה הוא, צא ולמד, (מסכה שבת לא, א) קנאה, שנאה אונאה, שקר, גניבה, גזילה, עושה שכר שכיר, כל סבך קיפוח ועשיית נזקים, וכל שאר, הדינים שבין אדם לחברו הם תולדות ותולדות תולדות, לפסוק זה שבעשרת הדיברות "לא תרצח". קין קינא בהבל על שהקב"ה קיבל את קורבנו של זה, ומקנאה בא לשנאה, ומשנאה להכאה, ומהכאה לרצח. וכן היה גם הדבר באחי יוסף. מקנאה לשנאה, ומשנאה להתנכלות, ואילולא התערבותו הפקחית של ראובן "לא נכנו נפש... אל תשפכו דם, השליכו אותו אל הבור הזה אשר במדבר. ויד אל תשלחו בו", ואילולא כוח השכנוע של יהודה: "מה בצע כי נהרוג את אחינו וכיסינו את דמו; לכו ונמכרנו לישמעאלים, וידנו אל תהי בו, כי אחינו, בשרנו הוא..." (בראשית לז, כא-כז), היו אולי גם הם חס ושלוש מגיעים עד

לרציחה ממש. "וכי יהיה איש שונא לרעהו, וארב לו וקם עליו והכהו נפש, ומת (דברים יט, יא),
"על ידי שנאתו הוא בא לידי וארב לו, מכאן אמרו, עבר אדם על מצווה קלה, סופו לעבור על
מצווה חמורה, לפי שעבר על לא תשנא, סופו לבוא לידי שפיכות דמים", (רש"י שם).

והשליש שנותר, מכוון לעניין גילוי עריות. כך אמרו חז"ל, "אלוקיהם של אלו שונא זימה הוא",
(סנהדרין קו, א), התורה רוצה לחנך את האיש ואת האישה, ולנטוע בליבם תחושה זו, שכאשר
יפגשו את הקב"ה, יהיו גם הם כמוהו שונאי זימה, ואז יוכלו לדבוק בו ולא תהיה מחיצה ביניהם.
וכל מצווה וכל תפקיד, שבן ישראל ובת ישראל מבקשים מאיתו שיטיל עליהם, הוא מסתכל לתוך
עיניהם ושואל, האם זה יוביל אתכם לריסון עצמכם ולקידוש הליכותיכם ומחשבותיכם, או שמא
זה חס ושלום ירופף את תחושת הקדושה שבלבכם? התורה רוצה, שתצמצם בלב הנער והנערה
תחושה טבעית של זרות ורתיעה ושאיפה להפרדה בין זה לזו. "דבר אל כל עדת בני ישראל,
ואמרת אליהם, קדושים תהיו, כי קדוש אני ה' אלוקיכם" (ויקרא יט, ב), "הווי פרושים מן העריות
ומן העבירה, שכל מקום שאתה מוצא גדר ערווה, אתה מוצא קדושה", (רש"י שם). התורה רוצה
לחנך את הבן ואת הבת, שיהיו פרושים זה מזה כדי שיהיו פרושים מן הזנות ומן הזימה השנואה
עליה. התורה רוצה לחנך אותם שלא יוכלו, ושנפשו תמנע אותם, להתקרב זה אל זה בקרבה
כלשהי ולו גם תהא זאת קרבה קלה שבקלות, אלא מי שקבעו את עצמם להשתייך זה אל זה
השתייכות מוחלטת, ואחרי שהיא מתקדשת לו בחופה וקידושין ומקדשת את עצמה, את גופה
ואת נפשה, בקדושה של בית מקדש. על כן, ומתוך מטרה חינוכית זו, קבעה התורה מערכת של
סדרי חיים לפרט ולכלל, שהביא לכך בסופו של דבר, שיתנהלו חייהם של האיש ושל האישה
במעגלים של קדושה ופרישות מן העריות והעבירה. "כל כבודה בת מלך פנימה, ממשבצות זהב
לבושה" (תהילים מה, יד), "אישה צנועה, ראויה לצאת ממנה כהן גדול, הלבוש משבצות זהב"
(מסכת יומא מז, א, רש"י). התורה מנעה את האישה מתפקידים ציבוריים, ופטרה אותה מן
האחריות הציבורית למלא תפקידים אלה, התורה מנעה את האישה מלהעיד ומלשפוט ומלהנהיג
את הציבור, ובכך פטרה אותה מן האחריות לניהול התקין של החברה, ובבד הטילה על האיש את
החובה למלא בזה גם את החלק שהיה צריך להיות מוטל עליה. ובכך שיחררה את האישה לקראת
תפקידים אחרים הדורשים ממנה את כל כוחותיה הגופניים והנפשיים. "דיינו, שמגדלות בנינו
ומצילות אותנו מן החטא", (מסכת יבמות סג, א). ולמה חילקה התורה את חובותיה, ולא הטילה
את הכל בשווה על כולם, כפי שדורשת זאת הדמוקרטיה, "בלי הבדל גזע, דת ומין" מפני
שאלוקיהם של אלו שונא זימה הוא!

ועל רקע זה הרחיקה התורה את עמון ומואב, שכל מקור יצירתם ולידתם הוא מתוך גילוי עריות,
כפי שהתורה מספרת על לוט ושתי בנותיו, ונימקה את הרחקתם מלבוא בקהל ה', באופים הרע
ובמידותיהם המושחתות, "על דבר אשר לא קידמו אתכם בלחם ובמים, בדרך בצאתכם ממצרים
(עמון), ואשר שכר עליך בלעם בן בעור מפתור ארם נהריים לקללך (מואב)", (דברים כג, ה), על פי
רמב"ן שם), שהרי הם ממזרים ויצירתם על ידי גילוי עריות גרמה להם להיות מושחתים מעיקר
יצירתם. על רקע זה אומרת גם התורה, "כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם בה, וכמעשה ארץ כנען
אשר אני מביא אתכם שמה, לא תעשו, ובחוקותיהם לא תלכו" (ויקרא יח, ג), "כמעשה, ארץ
מצרים, מגיד שמעשיהם של מצריים ושל כנענים, מקולקלים מכל האומות", (רש"י שם). ומותר לנו
לשער, שזוהי גם הסיבה, שהתורה הרחיקה אותנו מהם, וציוותה שלא להביא את המצרים לקהל
ה', עד הדור השלישי אחרי שיתגירו, ועל הכנענים ציוותה במוחלט ולעולם במצות לא תעשה,
"ולא תתחתן בהם, בתך לא תיתן לבנו, ובתו לא תיקח לבנך", גם אחרי שיתגירו.

אין אנחנו מושלמים אילו היינו כך, לא היינו מרגישים קושי בהבנת נחיצות קיום כל המצוות,
ובתוכם גם בהבנת נחיצות מצוות אלה. המצוות, תפקידם לחנך אותנו, שנהיה שלמים איתם,
שליבנו חייב אותם בשלמות, שהם ישכנו בתוכנו עד כדי כך, שלא יהיה לאדם צורך ללכת ולשאול

הרב שלמה מן ההר זצ"ל

אחריהם אצל אחרים, כדי לדעת מה ה' דורש מאיתנו, וכל אדם היה צריך רק להתבונן בנפשו והיה מוצא את התורה כתובה על ליבו. וזהו מה שהבטיח לנו ירמיהו הנביא מפי הקב"ה: "הנה ימים באים, נאום ה', וכרתי את בית ישראל ואת בית יהודה ברית חדשה, לא כברית אשר כרתי את אבותם ביום החזיקי בידם להוציאם מארץ מצרים, אשר המה הפרו את בריתי, ואנוכי בעלתי בהם. כי זאת הברית אשר אכרות את בית ישראל אחרי הימים ההם, נאום ה' נתתי את תורתי בקרבם, ועל ליבם אכתבנה, והייתי להם לאלוקים, והמה יהיו לי לעם. ולא ילמדו עוד איש את רעהו ואיש את אחיו לאמור, דעו את ה', כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם, נאום ה'", ירמיהו לא, ל-לג).

השפעתה המצטברת של קיום תורה ומצוות תעשה את זאת, וזאת היא צפייתנו.